

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych,  
Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych, Katedra Historii Polskiej Myśli Politycznej

PIOTR OBACZ

ORCID ID: 0000-0001-6397-2569

*Niedoceniona wartość?  
Analityczne oraz interpretacyjno-ocenne znaczenie demokracji  
w badaniach nad stosunkami międzynarodowymi, prawem  
międzynarodowym i porządkiem międzynarodowym*

Underestimated Value? Analytic and Interpretative-Evaluative Importance of Democracy in the Research  
on International Relations, International Law and International Order

ABSTRAKT

W artykule podjęto kwestię demokracji jako kryterium w naukowych analizach i interpretacjach stosunków międzynarodowych, prawa międzynarodowego i porządku międzynarodowego. Artykuł dostarcza odpowiedzi na wiele istotnych pytań natury teoretycznej, m.in.: 1) czy z fenomenu społeczno-politycznego, jakim jest demokracja, można uczynić autonomiczne kryterium (bądź element zespołu kryteriów) analizy i interpretacji innych zjawisk (tu: zjawisk międzynarodowych)?; 2) demokracja jako kryterium analizy, interpretacji i oceny czego?; 3) jak należałoby określić formalny status kryterium demokracji w badaniach nad fenomenami międzynarodowymi?; 4) czy i co demokracja wnosi do rozumienia zjawisk międzynarodowych?; 5) czy demokracja jako kryterium analizy i interpretacji jest „skazana” na funkcjonowanie wyłącznie w obrębie szeroko pojmowanego nurtu teorii normatywnych, a jeśli tak, to czy umniejsza to jej znaczenie w kontekście natury tytułowych zjawisk międzynarodowych?

**Słowa kluczowe:** demokracja, interpretacja, porządek międzynarodowy, prawo międzynarodowe publiczne, stosunki międzynarodowe, teoria

## WSTĘP

Realne znaczenie demokracji w przestrzeni międzynarodowej jest zagadnieniem – jak wiele mu podobnych – do empirycznej weryfikacji; twierdzenia w tym zakresie muszą być weryfikowane przez obserwacje i analizę faktów, procesów, fenomenów międzynarodowych. Istnieje przy tym już dostatecznie wiele przesłanek do uznania dużego znaczenia demokracji w kontekście funkcjonowania współczesnej, powojennej społeczności międzynarodowej jako całości, i dużego znaczenia demokracji jako elementu współczesnego systemu międzynarodowego. Możliwe jest w tym kontekście formułowanie pewnych generalizacji teoretycznych, niemniej jednak należy stawiać przy tym dalsze pytania, aby właśnie na poziomie teoretycznym znaczenie demokracji w domenie międzynarodowej nie było ani wyołbrzymione, ani nie niedocenione.

Trzeba w tym miejscu zwrócić uwagę na to, że przypisywana demokracji wartość jako kryterium analityczne oraz interpretacyjno-ocenne w badaniach naukowych różni się znacząco: po pierwsze w zależności od teorii stosunków międzynarodowych, i po drugie w zależności od szerzej ujmowanej orientacji onto-epistemologicznej indywidualnych badaczy lub nawet całych dyscyplin bądź subdyscyplin naukowych. Tym, co jawi się jako problematyczne, jest po prostu przenoszenie elementów rzeczywistości na grunt tego, co służy jej badaniu i wyjaśnianiu, bądź też transformowaniu elementów rzeczywistości w formuły kryterialne, które mają służyć badaniu i wyjaśnianiu rzeczywistości, a także interpretowaniu jej i – co ma wielkie znaczenie również na gruncie nauki – ocenianiu jej.

Artykuł sygnalizuje ważne zagadnienia związane z tym problematem, prezentowane w formie pytań i odpowiedzi. Piszący te słowa pragnie przy tym zaznaczyć, iż niniejsze opracowanie jest wypowiedzią naukową *in favorem* poważniejszego niż dotąd traktowania demokracji jako kryterium w badaniach nad porządkiem międzynarodowym i jego elementami.

Poniżej nakreślono kontekst właściwych rozważań, który może dodatkowo uprawomocnić przedstawione w artykule tezy; następnie omówiono tytułowy problemat; artykuł jest zwieńczony zwięzłym podsumowaniem.

#### DEMOKRACJA W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNEGO PORZĄDKU MIĘDZYNARODOWEGO

Realizując ze współpracowniczkami i współpracownikami z Uniwersytetu Jagiellońskiego i Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki projekt badawczy<sup>1</sup> poświęcony porządkowi międzynarodowemu opartemu na wartościach

---

<sup>1</sup> Zespół projektowy: dr Piotr Obacz (kierownik projektu), dr hab. Brygida Kuźniak, prof. UJ, dr Edyta Chwiej, dr Ihor Zeman, mgr Marcin Kasperkowiak, lic. Hanna Korzonek, lic. Jakub Kłodowski; współpracownicy spoza zespołu projektowego: prof. Vasyl Repetsky, dr Viktoriya Malyga, dr Marianna

i zasadach<sup>2</sup>, dzięki temu, że badania były realizowane w formule interdyscyplinarnej przez politologów, badaczy stosunków międzynarodowych i prawników internacjonalistów, zaobserwowaliśmy w toku badań, że demokracja współcześnie odgrywa dalece większą rolę w zakresie prób regulacji i standaryzacji stosunków międzynarodowych i polityki światowej niż zwykło się sądzić<sup>3</sup>. Znajduje to wyraz m.in. w istocie przede wszystkim, w podnoszeniu statusu demokracji do pozycji jednocześnie naczelnej wartości politycznej (międzynarodowej), celu i sposobu postępowania, i status ten jest konsekwentnie zwiększany, umacniany zarówno przez prawo (międzynarodowe publiczne), jak i praktykę polityczną.

Znaczący status demokracji w ramach budowanego – mozolnie i przy istotnym oporze części aktorów międzynarodowych – porządku międzynarodowego opartego na wartościach i zasadach ujawnia się w dążeniu znacznej (*summa summarum* większej) części podmiotów – członków społeczności międzynarodowej, indywidualnych i kolektywnych, do tego, by podporządkować zachowania aktorów międzynarodowych, rzecz jasna w pierwszym rzędzie państw, oraz politykę międzynarodową pewnym wiążącym standardom, które mają pełnić – i trzeba podkreślić: rzeczywiście pełnią – rozliczne funkcje: a) regulacji, b) stabilizacji i c) strukturyzacji stosunków międzynarodowych i czynienia ich bardziej przewidywalnymi, a także d) umożliwiania zinstytucjonalizowanej współpracy i e) kontrolę zachowań podmiotów międzynarodowych. Krótko mówiąc, biorąc pod uwagę rozwój polityczno-instytucjonalno-prawno-aksjologicznej struktury współczesnego porządku międzynarodowego, status demokracji jest znaczący i rośnie. Demokracja jako istotny element budowania porządku międzynarodowego opartego na wartościach i zasadach znajduje swoje miejsce w następujących grupach czynników tworzących tenże porządek: prawnych, politycznych oraz aksjologicznych, które wpływają i na polityczne, i na prawne [zob. Obacz 2023b].

1. W grupie czynników prawnych: prawo międzynarodowe publiczne (m.in. *soft law*, ale i normy peremtoryjne, Karta Narodów Zjednoczonych, pozawspólnotowe i pozaunijne prawo europejskie); prawo europejskie *sensu stricto*, zwł. część traktatowa na czele z wartościami Unii Europejskiej (art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej

---

Gładysz. Projekt badawczy pt. *Stan politycznej i prawnej internacjonalizacji a przyszłość porządku międzynarodowego opartego na wartościach i zasadach – mapowanie problemów i szans. Wspólna perspektywa politologiczno-międzynarodowoprawna*, sfinansowany ze środków Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim, nr U1U/W22/NO/03.

<sup>2</sup> Propozycja definicyjna: *przestrzeń tworzoną przez członków społeczności międzynarodowej sensu largo (zwłaszcza jednak państwa i organizacje międzynarodowe tworzone przez państwa) na bazie rozwijanej internacjonalizacji oraz instytucjonalizacji współpracy międzynarodowej, opierającej się na wspólnych wartościach oraz prawnych i pozaprawnych normach i zasadach określających cele społeczno-polityczne i sposoby postępowania aktorów międzynarodowych zarówno na arenie międzynarodowej, jak wobec obywateli państw, w polityce wewnętrznej*. Szczegółowe objaśnienia na bazie ustaleń empirycznych i teorii zob. w Obacz i in. 2024a i 2024b.

<sup>3</sup> Kryteria: instytucjonalne, prawne, polityczne (dot. budowania/wspierania/utrzymywania polityczno-prawno-aksjologicznej infrastruktury porządku międzynarodowego), kryterium funkcji.

oraz Karta Praw Podstawowych) jako najwyższa norma aksjologiczna w systemie prawa unijnego.

2. W grupie czynników politycznych, związanych uregulowanymi formami współpracy międzynarodowej lub utrwalonymi formami międzynarodowej praktyki politycznej – łącznie z pierwszą i trzecią grupą czynników, o której za chwilę, przyczyniają się do tworzenia i podtrzymywania warunków międzynarodowych, które można by nazwać strukturą porządku międzynarodowego, będącego antytezą politycznej entropii. W tym: organizacje międzynarodowe na czele z UE i Organizacją Narodów Zjednoczonych, a także Radą Europy, jak również Organizacją Paktu Północnoatlantyckiego i organizacjami typu INGO, których znaczenie dramatycznie rośnie; działania celujące w rozwój i wzmacnianie struktur globalnego zarządzania; wszelkie działania ukierunkowane na budowę i wzmacnianie instytucji międzynarodowych oraz ich odporności na kryzysy; rozwój multilateralizmu i dyplomacji; tworzenie reguł postępowania, będących podstawą relacji międzynarodowych „opartych na zasadach” [Maull 2005: 5]; działania ukierunkowane na przyspieszanie i pogłębianie integracji politycznej.

3. W grupie czynników nieformalnych (pozaprawnych), innych niż wymienione w grupie pierwszej: wartości międzynarodowe – wartości uznane przez członków społeczności międzynarodowej za szczególnie doniosłe z perspektywy rozwoju cywilizacyjnego, a mogące być realizowane poprzez środki polityczne, w tym współpracę międzynarodową, i tworzące strukturę aksjologiczną porządku międzynarodowego (opartego na wartościach i zasadach), będącą wyrazem „międzynarodowej moralności”. Wartości międzynarodowe jako czynnik przyczyniający się do zmian świadomości politycznej i kierunków działania politycznego w sferze wewnątrzpaństwowej i międzynarodowej [Kuźniak 2019: 117–126; Cała-Wacinkiewicz, Menkes 2018 (wybrane artykuły); Chmara 2007; Drygiel 2010; Stadtmüller, Fijałkowski 2015 (wybrane artykuły); Dembiński 1949; Kukułka 1983; Szpak 2010; zob. także Kaplan 2005: 140–152]:

a) wartości i standardy międzynarodowe leżące u podstaw i zarazem stanowiące główne metacele organizacji międzynarodowych typu GO: ONZ [Kuźniak, Ingelevič-Citak 2017; Orbik 2005; zob. również Symonides 2006 (wybrane artykuły)], UE, NATO, RE [Jaskiernia 2010], a także części pozarządowych organizacji międzynarodowych (np. zajmujących się kwestią demokracji i praw człowieka);

b) wartości Unii Europejskiej, określone w art. 2 TUE jako aksjologiczny rdzeń tej organizacji międzynarodowej, podstawa integracji europejskiej i zarazem podstawa politycznego zaangażowania UE w budowę pozycji Unii jako „lidera” lub „przywódcy” międzynarodowego w zakresie budowy porządku międzynarodowego opartego na wartościach i zasadach [Sozański 2012; Foret, Calligaro 2018; Obacz 2023; Kuźniak, Obacz 2019];

3.1. wszelkie działania zarówno aktorów państwowych i IGO, jak i aktorów pozapaństwowych, w INGO, ukierunkowanych do tworzenia i wzmacniania norm postępowania międzynarodowego (w sensie pozaprawnym), a to m.in.: rozwijanie

kultury politycznej opartej na niestosowaniu przemocy oraz pokojowego rozwiązywania sporów; promowanie i wzmacnianie zasady rządów prawa; monitorowanie przestrzegania praw człowieka, a także do poszerzania ich katalogu; promowanie inkluzywnego społecznie i demokratycznego procesu politycznego; promowanie dążeń do równości społecznej i politycznej [Maull 2005: 5].

Co się tyczy „ważności” ww. czynników, sporządzenie ich hierarchii, określenie, które są kluczowe, a które poboczne, drugorzędne, mogłoby być dyskusyjne. Natomiast, w ślad za wyrażonym wcześniej stanowiskiem, autor niniejszego opracowania jest skłonny położyć nacisk interpretacyjny na kwestię instytucjonalizacji stosunków międzynarodowych. Instytucjonalizacja obejmuje „procesy tworzenia i utrwalania systemów regulowania wzajemnych oddziaływań i zachowań uczestników życia międzynarodowego w postaci organizacji (instytucji), uzgodnionych i zdefiniowanych, zasad, norm, reguł, statusów, procedur i ról w celu utrzymania (stabilizowania) podstawowych zmiennych w stosunkach międzynarodowych oraz rozwiązywania problemów. Najwyższym stadium tego procesu (internacjonalizacji, współzależności i instytucjonalizacji) jest integracja międzynarodowa, czyli przekazywanie przez państwa pewnych ich funkcji wewnętrznych i zewnętrznych specjalnym, powołanym przez nie instytucjom, których celem jest realizowanie wspólnej polityki w poszczególnych dziedzinach życia społecznego i gospodarczego” [Kuźniar 2006: 26; zob. także Kuźniar 2019: 127–132; Deutsch 1968: 198–210; Kaplan 2005: 89–108; Łoś-Nowak 2010; nt. internacjonalizmu zob. Sługa 2013]. Są to kwestie o zasadniczym znaczeniu<sup>4</sup>. Instytucjonalizacja – dokładnie tak jak została objaśniona przez Romana Kuźniara – prowadzi do regulacji stosunków międzynarodowych, ich stabilizacji i zwiększania przewidywalności w ich sferze, umożliwia zinstytucjonalizowaną współpracę, opartą na wspólnych normach, zasadach, prawie i wartościach [Popiuk-Rysińska 2006: 346–351; zob. także Coglianesse 2000: 298–315]. Procesy umiędzynarodowienia instytucjonalizacji mają „charakter ogólnie porządkujący, uładzający rzeczywistość międzynarodową” [Kuźniar 2006: 26]; poprzez funkcję regulacyjną, prowadzą również do „równoważenia współzależności państw” [Kukułka 2006: 237], strukturyzacji relacji w oparciu o instytucjonalną „infrastrukturę”, a także „ograniczają żywiołowość życia międzynarodowego, indywidualizm i awanturnictwo. Krępują działania i oddziaływania uczestników oraz zmuszają ich do umiaru. [...] Instytucje redukują niepewność i zmniejszają ryzyko wynikające z uczestnictwa w życiu międzynarodowym” [Popiuk-Rysińska 2006: 350].

---

<sup>4</sup> Posługując się myślą Roberta O. Keohane’a, by zrozumieć współczesne stosunki międzynarodowe i zarządzanie w globalizującym się świecie, musimy rozumieć instytucje i dostrzec ich znaczenie w życiu międzynarodowym. Zob. [Keohane 2002: 16; zob. także Keohane 2020: 158–175].

## DEMOKRACJA JAKO KRYTERIUM ANALITYCZNO-INTERPRETACYJNO-OCENNE W BADANIACH NAD FENOMENAMI MIĘDZYNARODOWYMI – TEZY

Zważywszy wszystko, o czym mowa była dotychczas, a więc na ważkie przesłanki empiryczne, można (należy) rozważyć następujące pytania o charakterze teoretyczno-metodologicznym, dotyczące miejsca demokracji w rozumieniu kryterialnym w badaniach nad fenomenami międzynarodowymi:

1. CZY Z FENOMENU SPOŁECZNO-POLITYCZNEGO, JAKIM JEST DEMOKRACJA, MOŻNA UCZYNIĆ AUTONOMICZNE KRYTERIUM (BĄDŹ ELEMENT ZESPOŁU KRYTERIÓW) ANALIZY I INTERPRETACJI INNYCH ZJAWISK (TU: ZJAWISK MIĘDZYNARODOWYCH)?

Demokracja stanowi miarę, względnie jedną z miar, rozwoju państw i społeczeństw, a polityczna gotowość do dochowania wierności zasadom demokracji – miarę politycznej dojrzałości elit politycznych. Demokracja w ogóle, i również w stosunkach międzynarodowych, stanowi samoistną wartość normatywną i formacyjną oraz regulacyjną – w tym znaczeniu, że określa cel w postaci rozwoju specyficznego ustroju państw, ale i społeczności międzynarodowej i panujących w niej relacji; określa zarazem pożądaną sposób postępowania, opierający się na pokojowym współistnieniu oraz kooperacji i wspólnym poszukiwaniu konsensualnych rozwiązań; wskazuje na znaczenie budowania wspólnoty, jak różnorodna pod względem aspiracji i interesów jej podmiotów by nie była; demokracja stanowi także pryzmat, przez który należy oceniać działanie różnorodnych podmiotów oraz standard, do którego podmioty te powinny się stosować (a jeśli się nie stosują, to działać tak, by jednak to robiły – w literaturze naukowej wiele jest przykładów badań ukazujących to, jak podmioty niedemokratyczne odnoszą się do prawa międzynarodowego, międzynarodowych zasad i spraw wspólnotowych społeczności międzynarodowej) [Kuźniak, Obacz 2020].

Biorąc zatem pod uwagę status demokracji *in genere* i w przestrzeni międzynarodowej wydaje się, że jest jak najbardziej uprawnione traktowanie demokracji jako kryterium analizy i interpretacji fenomenów międzynarodowych. Jeśli doszło do tego – a doszło, że demokracja w stosunkach międzynarodowych, w prawie międzynarodowym i w prawie europejskim jest traktowana jako prawna norma i zarazem pozaprawny standard i model, dzięki któremu „porządkowany” jest system międzynarodowy i oceniane jest zachowanie podmiotów relacji międzynarodowych, to zachodzą przesłanki, by w ślad za praktyką przetransponować demokrację na grunt nauki do postaci kryterium badawczego.

W obliczu rzeczywistości międzynarodowej, takiej, jaka daje się zaobserwować, wykorzystanie demokracji jako kryterium analizy i interpretacji tej rzeczywistości zdaje się posiadać, czy też wносить do nauki, istotny potencjał poznawczy, jako że – jak się wydaje – poprzez nie-abstrakcyjność i odpowiedniość z realnymi zjawiskami, kryterium demokracji w badaniach naukowych pozwala efektywnie wyjaśniać feno-

meny międzynarodowe, a wyjaśnianie jest mechanizmem wiedzytwórczym; pozwala również interpretować i oceniać zwłaszcza zachowania aktorów międzynarodowych, czego nauka unikać bynajmniej nie powinna.

## 2. DEMOKRACJA JAKO KRYTERIUM ANALIZY, INTERPRETACJI I OCENY CZEGO?

Jeśli już decydujemy wprowadzić do badań naukowych nad fenomenami międzynarodowymi demokrację jako kryterium analityczne i interpretacyjne, to oczywiście niepodobna uniknąć odpowiedzi na wskazane w postawionym wyżej pytaniu dylematy. Są one tym poważniejsze, że aby je rozstrzygnąć, należy zagłębić się w zagadnienia ontologiczne i epistemologiczne dotyczące tego, co nazywamy fenomenami międzynarodowymi.

Nie sposób zakwestionować faktu, że nasz stosunek do przedmiotu badania jest uwarunkowany przyjętym stanowiskiem ontologicznym i epistemologicznym. Tworzy ono całościową strukturę optyki badawczej, podejścia badawczego; wybory (w istocie preferencje) onto-epistemologiczne poprzedzają wybór teorii i metod badawczych, faktyczne doświadczenie poznania rzeczywistości, a zatem istotnie wpływają na to, co i jak poznajemy [Marsh, Furlong 2006: 17]. Zatem pytania empiryczne: „co?”, „jaki/jaka/jakie?”, „jak?”, „dlaczego?”, poprzedzają inne kluczowe pytania: „czy istnieje rzeczywistość bądź jakiś aspekt rzeczywistości, który jest obiektywny (niezależny od naszej wiedzy o nim) i dostępny podmiotowi poznającemu?”; „czy obserwator może oraz jak może dowiedzieć się czegoś na temat rzeczywistości?”; „jaki sposób będzie najbardziej efektywny w poznawaniu rzeczywistości?”; „co istnieje?” i „po czym spodziewam się poznać, że istnieje?”, „jak można/należy dochodzić do wiedzy?” [Marsh, Furlong 2006: 18–19; Friedman, Starr 1997: 3–20, 128–137; McAnulla 2006: 243–289].

Jeśli potrafimy odpowiedzieć na pytanie, czym w sensie ontologicznym są fenomeny międzynarodowe i w ogóle przestrzeń międzynarodowa, to dopiero wtedy można zastanawiać się nad kryteriami ich analizy, wyjaśniania, interpretacji itd. W interesującym nas tu kontekście, a więc kryterium demokracji w badaniach nad zjawiskami międzynarodowymi, można założyć, że dzięki temu kryterium możemy m.in.:

- analizować stopień demokratyczności relacji międzynarodowych;
- analizować stopień przestrzegania zasad demokracji przez podmioty międzynarodowe w ramach tworzonych przez nie struktur (np. OM) czy w relacjach z innymi podmiotami;
- analizować stopień dostosowania się lub proces dostosowywania się podmiotów międzynarodowych do zasady demokracji oraz wypełniania zobowiązań międzynarodowych i wewnętrznych płynących z zasady demokracji;
- analizować wpływ demokracji na „porządkowanie”, strukturyzację i rozwój społeczności międzynarodowej;
- analizować wpływ demokracji na tworzenie się i funkcjonowanie reżimów międzynarodowych bądź ogólnie porządku międzynarodowego;

- analizować rozwój prawa międzynarodowego publicznego jako regulatora stosunków międzynarodowych pod wpływem umacniania zasady demokracji jako standardu międzynarodowego;
- interpretować kierunki zmian i ewolucji systemu międzynarodowego pod wpływem zmian statusu demokracji jako standardu międzynarodowego;
- interpretować mechanizmy postępowania podmiotów międzynarodowych w odniesieniu do przedmiotowego kryterium;
- interpretować kierunki zmian i ewolucji prawa międzynarodowego publicznego oraz jego wpływ na społeczność międzynarodową i porządek międzynarodowy;
- oceniać postępowanie podmiotów międzynarodowych wobec innych podmiotów, określonych zobowiązań międzynarodowych, płynących z prawa międzynarodowego oraz pozaprawnych norm i standardów;
- w ogóle oceniać zachowanie podmiotów międzynarodowych w kontekście wartości demokracji i jej znaczenia dla rozwoju cywilizacyjnego [Snyder 2003].

### 3. JAK NALEŻAŁOBY OKREŚLIĆ FORMALNY STATUS KRYTERIUM DEMOKRACJI W BADANIACH NAD FENOMENAMI MIĘDZYNARODOWYMI?

*Ex definitione* kryterium jest formułą, która stanowi podstawę badania czegoś pod pewnym względem czy też ze względu na coś, co ta formuła określa; funkcjonuje jako ten element badania, który pozwala badać rzeczywistość aspektowo i mierzyć skalę czegoś, obecność, brak, określone własności bytu, ale również jest kryterium, które pozwala oceniać rzeczywistość według pewnych warunków, a także dzięki czemu możemy formułować usystematyzowane uogólnienia teoretyczne.

Kryterium demokracji, podobnie jak inne kryteria w ramach badania naukowego – czy to wyznaczone przez teorię, czy autonomiczne – skupia uwagę badacza na jakimś elemencie, wymiarze, aspekcie rzeczywistości bądź zjawiska; wyznacza horyzont deskrypcji i analizy oraz zakres wyjaśniania; jest podstawą interpretacji i oceny – jako że stanowi punkt odniesienia badawczego. Jako takie kryterium demokracji nie różni się więc od innych kryteriów używanych w badaniach naukowych. I trzeba wspomnieć, że jest to kwestia o zasadniczym znaczeniu – jeśli bowiem na poziomie formalnym określone kryterium jest zgodne z wyznacznikami naukowości i kanonami tworzenia konstrukcji metodologicznych i teoretycznych, powinno ono być „dopuszczone” do procesu badawczego; jego wartość, użyteczność zawsze będzie weryfikowana (bo musi być) w toku badań empirycznych.

### 4. CZY I CO DEMOKRACJA WNOSI DO ROZUMIENIA ZJAWISK MIĘDZYNARODOWYCH?

To, że kryterium demokracji może mieć szerokie zastosowanie naukowe – jak to pokazano, udzielając odpowiedzi na pytanie 2. – nie oznacza wcale, że należy je zawsze, niezależnie od kontekstu przedmiotowego, stosować w badaniu stosunków międzynarodowych. Niemniej jednak, gdy chcemy badać stan porządku międzynaro-



dowego i ogólny stan relacji międzynarodowych, wydaje się pożądane uwzględnienie w analizach właśnie kryterium demokracji. Oprócz walorów takiego zabiegu, jakie zasygnalizowano wcześniej, trzeba powiedzieć, że owo kryterium pozwala m.in. na:

- naświetlenie, wyeksponowanie roli demokracji jako wartości politycznej i zarazem międzynarodowego standardu postępowania, ważnego np. w kontekście budowania aksjologiczno-polityczno-prawnej infrastruktury pokoju – a pamiętajmy, że dążenie do utrwalania pokoju międzynarodowego jest jednym z czynników dynamizujących stosunki międzynarodowe i nadającym im szczególny charakter;

- zwrócenie uwagi na zmiany zachodzące w społeczności międzynarodowej pod wpływem tych norm i standardów i wartości, które zyskują międzynarodowe uznanie członków tej społeczności, kierujących się racjonalnym, intencjonalnym i celowym rozumowaniem i działaniem;

- dostrzeżenie znaczenia pewnych procesów, tendencji ewolucyjnych porządku międzynarodowego i towarzyszących im źródłowych czynników, które mają znaczenie obiektywne i większe, aniżeli mogłoby to wynikać z niektórych teorii stosunków międzynarodowych.

5. CZY DEMOKRACJA JAKO KRYTERIUM ANALIZY I INTERPRETACJI JEST „SKAZANA” NA FUNKCJONOWANIE WYŁĄCZNIE W OBRĘBIE SZEROKO POJMOWANEGO NURTU TEORII NORMATYWNYCH, A JEŚLI TAK, TO CZY UMNIEJSZA TO JEJ ZNACZENIE W KONTEKŚCIE NATURY TYTUŁOWYCH ZJAWISK MIĘDZYNARODOWYCH?

Można by powiedzieć: dwa razy „nie”. Demokracja nie jest i nie może być na to „skazana”, bo po prostu jest zbyt ważnym elementem światowego porządku politycznego, prawnego, aksjologicznego i społecznego, aby traktować ją wyłącznie jako „postulat” i jako temat do – ważnych, choć nieraz deprecjonowanych – rozważań „jak być powinno”. Rzecz w tym, że np. takie organizacje międzynarodowe, jak UE, RE i ONZ doskonale wiedzą „jak być powinno” i ich organy, ich władze, a także liczne państwa i wpływowi członkowie elit politycznych starają się „to” właśnie realizować. Jeśli więc demokracja jest ważnym elementem praktyki międzynarodowej, to możemy stwierdzić, że ma istotne znaczenie i jako taka posiada potencjał wykraczający poza li tylko teorie normatywne (których autor niniejszego opracowania jest zwolennikiem).

Nawet jeśli koniecznie musimy kryterium demokracji potraktować jako „przynależne” teorii normatywnej, to przez fakt, że: a) samo w sobie pozwala na formułowanie naukowych i eksperckich ocen rzeczywistości międzynarodowej, zwłaszcza zachowań państw i b) pozwala uzasadniać ważny społecznie, politycznie i międzynarodowo cel, to – używając kolokwialnego nieco, ale adekwatnego sformułowania – nie ma się czego wstydić.

## ZAKOŃCZENIE

Przedmiotowe zagadnienie zdecydowanie wymaga pogłębionego namysłu – tak od strony teoretycznej, jak i metodologicznej, zaś sama zakładana słuszność postulatu większego angażowania demokracji jako kryterium analiz, interpretacji i ocen powinna być konfrontowana z rzeczywistością przez empiryczne badania – najlepiej inter- lub transdyscyplinarne. Jak wiele zjawisk ujawniających się w przestrzeni społeczno-politycznej, tak i fenomeny międzynarodowe – nierzadko wręcz bardziej aniżeli to, co ujawnia się w przestrzeniach wewnątrz państw – potrzebują szerokich ram analityczno-interpretacyjnych, skonstruowanych w sposób, który wychodziłby naprzeciw nadrzędnemu celowi w postaci opisanie i co jeszcze ważniejsze – wyjaśnienia tychże fenomenów stosownie do ich złożoności. Ponieważ globalne rezultaty działań politycznych i prawnych stanowią wypadkową splotu wielu procesów, zachowań, decyzji, tendencji, ich wyjaśnienie wymaga odwołania się do większej liczby praw nauki, obserwacji, sposobów identyfikowania i wyjaśniania, schematów teoretycznych i metodologicznych. Stąd też właśnie postulat interdyscyplinarności [Frodeman, Thompson Klein, Pacheco 2019: części I i IV].

Jest rzeczą znamionną, że kwestia „demokracja a zjawiska międzynarodowe” od wielu lat zajmuje badaczy stosunków międzynarodowych, prawa międzynarodowego publicznego i politologów. Jest to świadectwo ważności tematu w sensie naukowym, a poza tym – praktycznej doniosłości owej relacji, demokracji i polityki światowej oraz porządku międzynarodowego. Demokracja jako wartość polityczna i jako pewnego rodzaju kryterium w obrębie studiów nad stosunkami międzynarodowymi, nowoczesnym multilateralizmem, porządkiem międzynarodowym zdaje się wykraczać poza ramy teorii liberalnej, teorii liberalnego instytucjonalizmu, liberalnego internacjonalizmu, teorii konstruktywistycznej, a zatem nie jest czymś, co byłoby „przypisane” do określonej perspektywy zarówno jej twórców, jak i reprezentantów (by wymienić tylko kilkoro: Roberta O. Keohane’a, Josepha S. Nye’a, Adrew Moravcsika, Alexandra Wendta, Marthę Finnemore, Petera Katzensteina, Friedricha Kratochwila, Kathryn Sikking i wielu innych). Poza wskazanymi orientacjami znajdujemy wiele cennych i pomocnych publikacji naukowych, które zachęcają do pogłębionych badań i jednocześnie dostarczają dla nich solidnych podstaw teoretycznych [*vide* np.: Burchill 2006; Chung 2019; Etchenique 2023; Jackson 2003; Pearson 1955; Potter 1962; Scholte 2019; Smith 2000; Sørensen 2011; Wheatley 2008; Wheatley 2010; Wheatley 2011 i wiele innych].

W ramach badań teoretycznych, względnie teoretyczno-metodologicznych, konieczne jest sprecyzowanie, co ma być rzeczywistą „treścią” kryterium demokracji (czego konkretnie dotyczy), jakie miałyby być jego wskaźniki (co identyfikuje, wskazuje, mierzy) oraz jak można by/należałoby inkorporować to kryterium do badań nad stosunkami międzynarodowymi, prawem międzynarodowym publicznym, badań politologicznych, a także inter- i transdyscyplinarnych (aspekt metodologiczny). Już samo w sobie jest to interesująca perspektywa badawcza, natomiast prawdziwy potencjał demokracji jako kryterium analitycznego i interpretacyjnego ujawni się zwłaszcza w badaniach empirycznych.

## BIBLIOGRAFIA

- Burchill, R. (red.). 2006. *Democracy and International Law*, Routledge, London.
- Cała-Wacinkiewicz, E., Menkes, J. (red.). 2018. *Wspólne wartości prawa międzynarodowego, europejskiego i krajowego*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Chmara, E. 2007. *Recepcja wartości w środowisku międzynarodowym jako determinanta przeobrażeń świadomości społecznej w wymiarze globalnym*, „Świat Idei i Polityki”, t. 7.
- Chung, D. 2019. *Democracies and International Relations*, „Open Journal of Social Sciences”, vol. 7 (7).
- Coglianese, C. 2000. *Globalization and the Design of International Institutions*, [w:] *Governance in a Globalizing World*, J. S. Nye, Jr., J. D. Donohue (red.), Brookings Institution Press, Washington D.C.
- Dembiński, H. 1949. *Moralne podstawy ustroju społeczności międzynarodowej*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. 1.
- Deutsch, K. W. 1968. *The Analysis of International Relations*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs.
- Drygiel, M. 2010. *Aspekt etyczny w stosunkach międzynarodowych*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne”, nr 7.
- Etchenique, N. C. 2023. *Democracy and the Liberal World Order Amid the Rise of Authoritarianism*, Report – Belfer Center for Science and International Affairs: <https://www.belfercenter.org/publication/democracy-and-liberal-world-order-amid-rise-authoritarianism-0> (dostęp: 05.08.2024).
- Foret, F., Calligaro, O. 2018. *European Values. Challenges and Opportunities for EU Governance*, Routledge, New York. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781351037426>.
- Friedman, G., Starr, H. 1997. *Agency, Structure and International Politics: From Ontology to Empirical Inquiry*, Routledge, London–New York.
- Frodeman, R., Thompson Klein, J., Pacheco, R.C.S. 2019. *The Oxford Handbook of Interdisciplinary Research*, Oxford University Press, Oxford.
- Jackson, R. 2003. *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*, Oxford University Press, Oxford. DOI: <https://doi.org/10.1093/0199262012.001.0001>.
- Jaskiernia, J. 2010. *Rada Europy jako „organizacja wartości”*, „Studia Politologiczne”, vol. 17.
- Kaplan, M. A. 2005. *System and Process in International Politics*, ECPR Press, Colchester.
- Keohane, R. O. 2002. *Power and Governance in a Partially Globalized World*, Routledge, London–New York. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203218174>.
- Keohane, R. O. 2020. *International Institutions and State Power*, Routledge, New York. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429032967>.
- Kukułka, J. 1983. *Formy i treści zjawisk ideologicznych w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Problemy badań i teorii*, A. Bodnar, W. J. Szczepański (red.), PWN, Warszawa.
- Kukułka, J. 2006. *Procesy internacjonalizacji i współzależności w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kuźniak, B., Ingelevič-Citak, M. 2017. *Aksjologia Organizacji Narodów Zjednoczonych a wyzwania współczesności – mocny punkt odniesienia czy potrzeba przewartościowania? Perspektywa polska*, [w:] *System Narodów Zjednoczonych z polskiej perspektywy*, E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes, J. Nowakowska-Małusecka, A. Przyborowska-Klimczak, W. Sz. Staszewski (red.), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Kuźniak, B., Obacz, P. 2019. *Wartości Unii Europejskiej adresowane pro foro interno*, [w:] *W jakiej Unii Europejskiej Polska – jaka Polska w Unii Europejskiej. Instytucjonalizacja współpracy międzynarodowej*, E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes, J. Nowakowska-Małusecka, W. Sz. Staszewski (red.), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Kuźniak, B., Obacz, P. 2020. *Instrumentalizacja prawa międzynarodowego na przykładzie Polski jako strony konwencji stambulskiej*, Wydawnictwo Libron, Kraków.
- Kuźniar, R. 2019. *Porządek międzynarodowy. Perspektywa ontologiczna*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

- Kuźniar, R. 2006. *Stosunki międzynarodowe – istota, uwarunkowania, badanie*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Łoś-Nowak, T. 2010. *Instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, [w:] *Encyklopedia Politologii. Tom V: Stosunki międzynarodowe*, T. Łoś-Nowak, A. Florczak (red.), Wolters Kluwer, Warszawa.
- McAnulla, S. 2006. *Struktura a podmiotowość*, [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, D. Marsh, G. Stoker (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Marsh, D., Furlong, P. 2006. *Skóra, a nie sweter: ontologia i epistemologia w politologii*, [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, D. Marsh, G. Stoker (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Maull, H. W. 2005. *Containing Entropy, Rebuilding the State: Challenges to International Order in the Age of Globalization*, [w:] *Challenges of Globalization. New Trends in International Politics and Society*, M. Lerch (red.), Routledge, New York.
- Obacz, P. 2023a. *Entropia polityczna w przestrzeni międzynarodowej a czynniki powstrzymujące zwiększanie politycznego nieładu i postępowanie dezintegracji. Zarys problemu*, „Studia Politologiczne”, vol. 70 (4). DOI: <https://doi.org/10.33896/SPolit.2023.70.10>.
- Obacz, P. 2023b. *Wartości Unii Europejskiej i ich miejsce w polityce kreowania porządku międzynarodowego opartego na wartościach i zasadach*, [w:] *Wspólnoty wartości. Dziedzictwo i tożsamość*, F. Czech, L. Korporowicz, P. Plichta (red.), Księgarnia Akademicka, Kraków. DOI: <https://doi.org/10.12797/9788381380904.09>.
- Obacz, P., Chwiej, E., Kasperkowiak, M., Kłodowski, J., Korzonek, H., Kuźniak, B., Zeman, I. 2024a. *Theorizingising the Values and Rules-Based International Order: Challenges and Opportunities for a Common Political–IR–International Legal Theory*, „Politeja”, vol. 88 (3).
- Obacz, P., Chwiej, E., Gładysz, M., Kasperkowiak, M., Kłodowski, J., Korzonek, H., Kuźniak, B., Malyga, V., Repetsky, V., Zeman, I. 2024b. *Areas of Political–IR–IL Research on the Values And Rules-Based International Order, and the Opportunities for Theorising the Phenomenon*, „Politeja”, vol. 88(3)
- Orbik, Z. 2005. *Problematyka aksjologiczna w Karcie Narodów Zjednoczonych*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, nr 3.
- Pearson, L. B. 1955. *Democracy in World Politics*, Princeton University Press, Princeton.
- Popiuk-Rysińska, I. 2006. *Instytucje międzynarodowe*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Potter, P. B. 1962. *Democracy and International Relations*, „World Affairs”, vol. 125 (2).
- Scholte, J. A. 2019. *Democracy*, [w:] *The Oxford Handbook of Global Studies*, M. Juergensmeyer, S. Sassen, M. R. Steger, V. Faessel (red.), Oxford University Press, Oxford. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190630577.013.17>.
- Sluga, G. 2013. *Internationalism in the Age of Nationalism*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia. DOI: <https://doi.org/10.9783/9780812207781>.
- Smith, H. (red.). 2000. *Democracy and International Relations: Critical Theories/Problematic Practices*, Palgrave MacMillan, London.
- Snyder, J. 2003. *“Is” and “Ought”. Evaluating Empirical Aspects of Normative Research*, [w:] *Progress in International Relations Theory: Appraising the Field*, C. Elman, M. Fendius Elman (red.), Cambridge University Press, Cambridge. DOI: <https://doi.org/10.7551/mitpress/5627.003.0013>.
- Sørensen, G. 2011. *A Liberal World Order in Crisis: Choosing Between Imposition and Restraint*, Cornell University Press, Ithaca. DOI: <https://doi.org/10.7591/9780801463297>.
- Sozański, J. 2012. *Ogólne zasady prawa a wartości Unii Europejskiej (po traktacie lizbońskim) – studium prawnoporównawcze*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Stadtmüller, E., Fijałkowski, Ł. (red.). 2015. *Normy, wartości i instytucje we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Tom 1 i 2*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa.
- Symonides, J. (red.). 2006. *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

- Szpak, A. 2010. *Prawo międzynarodowe, moralność międzynarodowa, normy polityczne i prakseologia międzynarodowa – wzajemne relacje*, „Athenaeum”, vol. 26.
- Wheatley, S. 2008. *Democracy in International Law: A European Perspective*, „International & Comparative Law Quarterly”, vol. 51(2). DOI: <https://doi.org/10.1093/iclq/51.2.225>.
- Wheatley, S. 2010. *The Democratic Legitimacy of International Law*, Hart, Oxford.
- Wheatley, S. 2011. *A Democratic Rule of International Law*, „The European Journal of International Law”, vol. 22(2). DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/chr022>.

UNDERESTIMATED VALUE? ANALYTIC AND INTERPRETATIVE-EVALUATIVE  
IMPORTANCE OF DEMOCRACY IN THE RESEARCH ON INTERNATIONAL RELATIONS,  
INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL ORDER

**Abstract:** The article addresses the issue of democracy as a criterion in scientific analyses and interpretations of international relations, international law and international order. The paper provides the answer to several important questions of theoretical nature: 1) is it eligible making an autonomous criterion (or the element of particular set of criteria) of analyses and interpretations of other phenomena from democracy as a socio-political phenomenon?; 2) democracy as a criterion of analysis, interpretation and evaluation of what?; 3) how should we define a formal status of democracy criterion in the research on international phenomena?; 4) whether and what democracy brings to the understanding of international phenomena?; 5) is democracy as a criterion of analysis and interpretation “fated” for functioning solely in the domain of widely understood current of normative political theories, and if so, does it denigrate its status in the context of the nature of international relations?

**Keywords:** democracy, interpretation, international law, international order, international relations, theory

BIOGRAM

**Piotr Obacz**, dr, adiunkt w Zakładzie Historii Polskiej Myśli Politycznej w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, International Political Science Association i Association for Political Theory, autor nagradzanych monografii naukowych. Kontakt e-mail: [piotr.obacz@uj.edu.pl](mailto:piotr.obacz@uj.edu.pl)